

Leerlinginteracties en beweegidentiteit, wat hebben die met elkaar te maken?

Een gesprek met Jeroen Koekoek

Het topic van dit LO-Magazine gaat over beweegidentiteit. Een begrip dat door het ontwikkelteam Bewegen & Sport van Curriculum.nu op de voorgrond werd geplaatst. Je kunt dat langs de koninklijke weg benaderen: welke doelen zijn daarmee verbonden, welke pedagogisch-didactische aanpak is het meest geschikt, hoe evalueren we de leerresultaten? Maar Jeroen Koekoek wijst er in zijn dissertatie *“Exploring task-related student peer interactions in physical education”*, die hij verdedigde aan de Universiteit Utrecht op vrijdag 9 oktober 2020, op dat het verborgen leerplan hier een grote rol speelt. Wij spraken met Jeroen over zijn boek. Wij volgen in dit artikel de opbouw van dat boek via de samenvatting, afgewisseld met fragmenten vanuit het gesprek dat we hadden, maar zonder letterlijke citaten.

INTERVIEW DOOR HANS DIJKHOFF EN BEREND BROUWER

Het belang van positieve ervaringen

Voor leerlingen die in het bewegingsonderwijs positieve ervaringen opdoen, is de kans groter dat zij later blijvend, zelfstandig, verantwoord en perspectiefrijk deelnemen aan sport en bewegen, aldus Koekoek. Positieve leerervaringen dragen bij aan een positieve beweegidentiteit. En het omgekeerde is ook waar. Docent-leerlingeninteracties spelen daarbij -overwegend onbewust- een grote rol, in formele geplande momenten én in informele en niet geplande zin. Dat is het verborgen curriculum. Maar in ons vak is er ook veel ruimte voor interactie tussen leerlingen onderling. Dat is ook onderdeel van het verborgen leerproces. Op dat laatste aspect richtte Koekoek zijn aandacht. De centrale onderzoeksvraag was: *“Hoe beïnvloeden informele en formele taak aan elkaar gerelateerde interacties tussen leerlingen een curriculum in het bewegingsonderwijs?”*. In het interview was onze focus: *“En welke invloed heeft dat op de beweegidentiteit van leerlingen?”*.

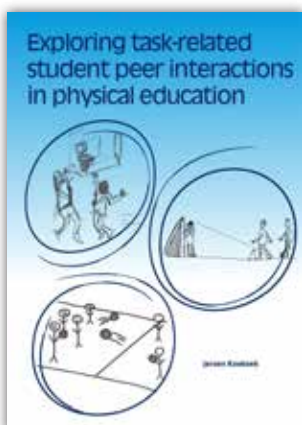
Sociaal constructivisme als vertrekpunt

Koekoek gebruikt het onderliggende gedachtegoed van Vygotsky en is van mening dat leren een actief proces van kennisverwerving

is, waarbij de kennis ontstaat en gedeeld wordt met anderen. Wat leerlingen leren is geen objectief gegeven. Het hangt af van welke uitdagingen (*affordances*) een leerling in een bepaalde situatie ziet en dus voor elke leerling net even anders. De situatie of context waarin het leren plaatsvindt is daarin medebepalend en anderen (leraar, medeleerlingen) maken daar deel van uit. Vandaar het grote belang dat Koekoek hecht aan interacties.

Physical literacy

Daarnaast neemt Koekoek in zijn onderzoek ook het concept *physical literacy* (Whitehead, 2010) als startpunt van redeneren. Iemand die ‘physical literate’ is, heeft de motivatie en het vertrouwen om de eigen motorische mogelijkheden verder te ontwikkelen en bezit de competentie en de kennis om blijvend te kunnen deelnemen aan sport en bewegen. Dat zou je als een andere manier kunnen beschouwen om uit te leggen wat een positieve beweegidentiteit is. Dit concept zit dicht aan tegen een meer personalistische opvatting van bewegingsonderwijs als het gunstig beïnvloeden van betekenisvol handelen en gericht op het behalen van persoonlijke doelen. Dan gaat het om veel meer dan kwantificeerbare leeruitkomsten. In verband met beweegidentiteit is hier

▲ De promotie van Jeroen en de cover van zijn proefschrift

van belang dat een doel van bewegingsonderwijs is dat leerlingen motivatie en vertrouwen ontwikkelen om deel te nemen aan bewegen en sport. Dan gaat het om wat de leerling over zichzelf denkt en wat de leerling wil. En dat in het bewegen de ander altijd aanwezig is, dat het sociale aspect altijd een rol speelt bij het ontwikkelen van je zelfbeeld. Koekoek haalt een voorbeeld aan vanuit Wales, waar gewerkt wordt met de *Physical Literacy Journey* (<https://www.physicalliteracyjourney.wales/>), als een voorbeeld van het dynamische karakter van beweegidentiteit.

▲ Draw write & tell

Voor kinderen van elf tot dertien jaar is het niet eenvoudig om te verbaliseren wat hun ervaringen, gedachten en gevoelens zijn. Koekoek heeft daarom gebruikgemaakt van bijzondere methoden om daar achter te komen, combinaties van semigestructureerde één-op-ééninterviews, focusgroepen en teken- en schrijfpoddrachten. Uit de gesprekken met de leerlingen blijkt dat ze geen duidelijk beeld hebben van hun eigen leerproces en daar ook weinig over kunnen reproduceren. Leerlingen praten vooral over vriendschappen, hoe ze vinden dat in een groep gewerkt moet worden en het belang van een sfeer van vertrouwdsheid in de klas.

Belang van peers

Een onderzoek in de dissertatie van Koekoek gaat over de ervaringen van leerlingen in een

lessenreeks softbal. Leerlingen zien hun *peers* als een belangrijk deel van de leersituatie. Er is veel ruimte voor interactie, en samenwerking en interactie vormen een belangrijke voorwaarde om tot leren te kunnen komen in een groep. De leerlingen werken in het begin het liefst samen met vrienden. Vriendschapsrelaties geven de leerlingen de mogelijkheden met elkaar te spreken, elkaar te helpen en dienen als buffer voor negatieve reacties van andere leerlingen over hun prestaties. Dan wordt er niet uitgelachen of geplaagd. Ofwel: samenwerken met vrienden is het veiligst als je nog niet weet of je iets wel kunt. Leerlingen maken constructies van wat andere leerlingen van hun prestaties vinden, ze vinden het belangrijk wat de houding van hun medeleerlingen is en wat die van hun prestaties vinden. Op het moment dat leerlingen echt willen presteren vinden ze vrienden niet altijd de beste partners om mee samen te werken. Als de activiteit bekend is en leerlingen hebben voldoende zelfvertrouwen om te laten zien wat ze kunnen, kiezen ze er vaker voor om samen te werken met medeleerlingen die dat mogelijk maken. En dat hoeven niet per se klasgenoten te zijn die ze graag mogen of zoals leerlingen zelf zeggen: 'kinderen die ze kennen'. Opvallend is dat jongens vaker willen samenwerken met jongens en meisjes met meisjes. Zulke verwachtingen zijn impliciet en hebben ook te maken met de vraag of leerlingen van klasgenoten doorkrijgen of plezier voorop staat of serieus werken. Uit

een vergelijkbare studie met jongere kinderen blijkt dat jongere kinderen zich ook willen vergelijken met medeleerlingen, maar zich dan nog niet geremd voelen door reacties van de omgeving daarop.

Debate of ideas

Koekoek heeft ook onderzocht hoe gestructureerde discussies tussen leerlingen over deelname in een beweegactiviteit helpen bij het leren. Koekoek keek vooral of leerlingen in zo'n *debate of ideas*, waarin ideeën onderling worden uitgewisseld, een spelsituatie op eenzelfde manier beoordelen. Daarnaast vroeg hij ze wat zij dachten dat ze hadden geleerd. Hij deed dat met en zonder gebruik van videomateriaal. In beide gevallen was de accuraatheid van en de overeenstemming tussen leerlingen onderling en tussen leerlingen en docent bij het beoordelen relatief laag, al leken de groepen die wel gebruikmaakten van videobeelden het iets beter te doen. Leerlingen konden principes die gelden bij bijvoorbeeld schieten op een basket niet goed herkennen in een spel, laat staan zelf toepassen. Leerlingen hebben kennelijk uiteenlopende meningen over en perspectieven op de onderwijsleersituaties waar zij aan meedoen. Het spreekt bepaald niet vanzelf dat wat door een docent wordt uitgelegd ook overgekomen is. Leerlingen bepalen bovendien zelf en onderling mee hoe zij hun eigen leertaak zien. Dit deelonderzoek biedt desondanks inzicht in de mogelijkheden om digitale technieken ('taggen' van beelden bijvoorbeeld) te gebruiken om het leren te ondersteunen.

Conclusies

Informele taakgerichte interacties tussen leerlingen creëren een informeel, impliciet curriculum tijdens lessen bewegingsonderwijs. Dat curriculum wordt gevormd door percepties en verwachtingen van leerlingen die willen voorkomen dat ze afgaan tijdens beweegactiviteiten of juist goed willen presteren. Maar ook omdat leerlingen gendercategorieën maken en plezier willen hebben tijdens de les. De sociale constructies van de leerlingen zijn vooral opvattingen over samenwerken, vriendschap en groepsopdrachten. De leerlingen beïnvloeden elkaars voorkeuren in het uitvoeren van groepsopdrachten en elkaars ideeën over samenwerken. Anderen (klasgenoten) spelen daarom ook een belangrijke rol in het ontwikkelen van een beeld van jezelf, van waar jouw voorkeuren en kwaliteiten liggen, wat jouw beweegmotieven zijn, kortom van jouw beweegidentiteit. In de les zoeken leerlingen met een vergelijkbare beweegidentiteit elkaar vaak op, afhankelijk van de situatie. Met wie je sportend omgaat zegt dus ook iets over jou. Aan de docent om dat boven tafel te krijgen met de leerlingen, maar ook om

dat soms te doorbreken en leerlingen te helpen beter samen te werken met mensen met een andere beweegidentiteit.

Docenten moeten dus rekening houden met de invloed van zulke taak-gerelateerde interacties tussen leerlingen en hun zone van naaste ontwikkeling. En bovendien met hun eigen verborgen curriculum. Het volgen van vast omlijnde, pedagogisch-didactische curriculum-modellen en methodieken, hoe goed doordacht ook, is niet genoeg. Het is ook nodig om rekening te houden met allerlei verborgen dynamieken in de les.

Nabranders

Dit is iets dat de meeste collega's ongetwijfeld zullen herkennen. Er spelen niet alleen taakgebonden interacties, maar ook niet alleen taakgerelateerde. Er gebeurt in sociaal opzicht van alles in onze lessen. Bovendien is samen bewegen in die zin een heel specifieke omgeving dat alles wat je doet geheel zichtbaar is voor je medeleerlingen. Als iets lukt, maar ook als iets mislukt. Voor veel leerlingen des te meer reden om zich wat aan te trekken van wat zij denken dat medeleerlingen van hen vinden. Een vervolgvraag is dan: hoe kun je het beste rekening houden met zulke taakgebonden interacties en hoe zorg je ervoor dat die vooral een positieve invloed hebben op hoe leerlingen zich ontwikkelen? Bijvoorbeeld door bij het maken van groepen rekening te houden met groepsdynamische processen in de klas. Of door expliciet met leerlingen te bespreken hoe je met elkaar omgaat juist omdat alles zo zichtbaar is, terwijl je voorkomt dat je les een hele praatessie wordt. Of meer in het algemeen te zorgen voor een veilig klimaat in de les. En door leerlingen zelf meer zicht te geven op hoe zulke interactieprocessen lopen en in die zin hun vermogen tot zelfregulatie te stimuleren. Keuzes die leerlingen maken, worden bepaald door hoe zij zichzelf zien maar dat is mede door de ogen van hun medeleerlingen. Het is goed daarbij te bedenken dat ook voor beweegidentiteit geldt dat wat je zegt één ding is, en wat je doet iets anders. Beweegidentiteit is niet iets eenduidigs en statisch dat je stap voor stap kunt ontwikkelen, het is juist erg situatie- en contextgebonden. En het is goed om niet alleen af te gaan op wat leerlingen zeggen als je met hen praat over hoe zij hun taak en zichzelf zien, maar vooral oog te hebben voor wat zij doen als ze bezig zijn. Deze hernieuwde verkenning van leerlingeninteracties is heel waardevol. Koekoek heeft veel boven tafel gekregen wat er speelt in de gymles en laat nog maar weer eens zien dat goed onderwijs niet alleen een kunde maar ook een kunst is.

Foto's

Thijmen Fellingner

Contact

jh.koekoek@windesheim.nl

Kernwoorden

beweegidentiteit, promotie, onderzoek